

**MEHMET EMİN AY. ÇOCUKLARIMIZA ALLAH’I NASIL ANLATALIM.
İSTANBUL: TİMAŞ, 2016, 192 S.**

Muhammet Onur*

Ailenin en değerli varlığı olan çocukların dini tutum ve davranışların gelişmesinde aile ilişkilerinin önemi büyüktür. İlk yıllarda alınan sağlıklı dini eğitimin ileriki yıllarda çocuğun kişiliği üzerinde olumlu etkileri olacağı sahanın uzmanları tarafından belirtilmiştir. Bundan dolayı çocuğun yaşı, psikolojik yapısı ile bireysel farklılıkları dikkate alınarak verilecek dini eğitim uygulaması ile bilimsel dini eğitim yöntemlerin öğrenilmesi son derece önemlidir. Tanıtımını yaptığımız eser bu amaç doğrultusunda kaleme alınmıştır. Değişik alanlarda birçok başarılı esere imza atan sanatçı ve bilim insanı kimliğiyle tanınan Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Emin Ay tarafından kaleme alınan bu kitap, anne babalara, öğretmenlere ve ilahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler için yardımcı ders kitabı olma özelliği taşımaktadır. Timaş Yayınları tarafından 38. baskısı yapılan eser geniş bir okur kitlesine ulaşmış ve çocuk eğitimi alanında klasikleşmiştir. Kitap, önsöz ve girişin ardından dört ana bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır. Önsöz bölümünde yazar, günümüzde din eğitiminin, genel eğitim ve öğretim içinde vazgeçilmeyecek bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Bu alanda yapılması gereken en önemli görevin, dinin asıl kaynaklarına dayalı, hurafelerden uzak bir din eğitimi ve öğretiminin temellerini hazırlamak olduğunu ifade etmiştir. Bu düşünce ile din eğitiminin önemli konularından biri olan “Allah’a İman Öğretimi”nin nasıl yapılması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Yazar, din eğitimi bilim dalının diğer bilim dallarında yapılan araştırmalara dayandırılması gerektiğini, kendisinin “Allah’a İman” gibi hassas ve öğretimi birtakım incelikler taşıyan konuyu ele alırken diğer bilim dallarından faydalanarak eserin temelini oluşturmaya gayret ettiğini, kitabın aslında bir yüksek lisans tezi olup ilk baskısının 1987 yılında yapıldığını, mevcut eserin ise gözden geçirilerek kısmen genişletildiğini ve bazı resimlerin eklendiğini açıklamıştır.

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Bookreview
Geliş Tarihi / Date Received: 09 Nisan 2020 / 09 April 2020
Kabul Tarihi / Date Accepted: 02 Mayıs 2020 / 02 May 2020

**BAİD 12
2020**

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri ABD.
e-mail: onurmuhammet73@gmail.com - Orcid ID: <http://orcid.org/0000-0001-2345-6789>
Atıf/Citation: Muhammet Onur, “Mehmet Emin Ay. Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım. İstanbul: Timaş, 2016, 192 s.” *BAİD 12* (Aralık 2020): 291 - 296
İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Daha sonra kısaca eserin bölümleri hakkında bilgi vererek istifa ettiği başlıca kaynakları aktarmıştır.

Ülkemiz şartlarında ilkokul 4. sınıfta (10-11 yaşlar) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyile karşılaştacağı zamana kadar, ailesi tarafından çocuğa yerli yerinde, dinin özüne uygun bir Allah inancı verilmesi maksadıyla eseri kaleme aldığı ifade ederek kitabın anne babalara, öğretmenlere ve konuyla ilgilenenlere faydalı olması temennisi ile bölümü sonlandırmıştır.

Giriş bölümünde yazar, gerek antropoloji gerekse psikoloji ve sosyoloji çalışmalarında mutlak manada dinsiz bir milletin görülmediği, basit ve batıl olsa da her millette bir dine, bir ilah fikrine rastlandığını ifade etmiştir. İnsanoğlu maddi ve manevi unsurları bünyesinde barındıran bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, ruhi gıdası olan inanç duygusunu tatmin gayesiyle kutsal saydığı birtakım varlıklara tapar. İnsanlarda görülen bu mutlak inanç birliği ve din fikri ile Allah inancı da fitridir. Yazar, dinin insan hayatındaki rolü ve İslam dininin diğer dinler karşısındaki yeri ile Allah'a iman duygusu üzerinde açıklamalar yapmıştır. Daha sonra, ilk yıllarda verilen eğitimin, sonraki hayatında çocuğu büyük ölçüde etkilediğini, yapılan araştırmalarda çocukluk çağında dini konulara ilginin yüksek olmasına rağmen, bu ilginin, sağlıklı bir yönlendirme olmadığı takdirde zamanla azalabileceğini hatta inkâr edici bir tutuma dönüşebileceğini, bundan dolayı din eğitiminin ilk çocukluk yıllarında en mükemmel şekilde verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yazar, çocuğun karakterinin büyük bir bölümünün ilk beş yıl içinde oluştuğunu oysa okullardaki din eğitiminin ancak 10-11 yaşlarında vermeye başlandığına dikkat çektikten sonra, eseri yazma amacının anne babalara çocuğun psikolojik yapısı hakkında birtakım temel bilgiler vermek ve Allah'a iman konusunda, dikkat edilmesi gereken esasları belirlemeye çalışmak olduğunu ifade etmiştir.

Kitabın birinci bölümünde yazar, dini eğitimin başarılı olabilmesi için bir sistemin takip edilmesi gerektiği, bunun da ancak din eğitimi ve öğretiminde psikoloji ve pedagoji kurallarının bilinmesi, çocuğun ruh ve beden gelişimini sağlıklı bir şekilde tespit edilmesi ile mümkün olacağını ifade etmiştir. Çocuğun duygusal ve ruhsal gelişimi hakkında bilgi sahibi olmanın önemi ile çocuğun gelişim safhalarından ilk çocukluk devresi (2 – 6 yaşlar) hakkında genel bilgiler vermiştir. Ayrıca kişinin yaşayacağı dini temellerin büyük ölçüde bu dönem içerisinde oluşacağını vurgulamıştır. Öğrenme çağı olan son çocukluk devresinde (6 – 11 yaşlar) bazı dini kavramların ve ibadetlerin öğretilmesi üzerinde durmuş akabinde çocuğun duygusal gelişiminde dini duyguların oluşmasında önemli rol oynayan “Sevgi”, “Bağlanma” ve “Korku” duygularını işlemiştir. Çocuğun zihinsel gelişiminde “Zihin” ve “Zekâ”nın tanımını yaparak dil gelişimini açıklamış ve birinci bölümü

çocuk zihniyetinin temel unsurları olan “Egoantrizm” ve “Animizm” ile ilgili kısa açıklamalarla sonlandırmıştır.

Müellif kitabın ikinci bölümünde, çocukta din duygusu ve Allah tasavvuru konusunu işlemiş ve birinci bölüme kıyasla daha geniş açıklamaların yanı sıra birçok başlık ve alt başlık kullanmıştır. “Çocukta Dini Duygunun Varlığı” başlığı altında çocukta din duygusunu çeşitli yönlerden ele almıştır. İlk olarak Prof. Dr. Kerim Yavuz’un çalışmaları doğrultusunda ülkemizde yapılan araştırmalara göre çocukta din duygusu konusunu işlemiş ve “Çocukların en çok Allah’ı merak ettikleri”, “Çocukların fitrat, kolay inanırlık, dini hazırlık ve uyum faktörlerinin etkisiyle ‘Allah’ın var olduğuna’ inanırlar” görüşüne yer vermiştir. “Batılı Psikoloğlara Göre Çocukta Din Duygusu” alt başlığında ise C. G. Jung, Remplein, Gemelli ve A. Vergote gibi psikologların, çocuğun dini inancında içgüdüsel bir bağlanmanın rol oynadığı görüşünü aktarmış ve konuyu ayet ve hadislerden örnekler vererek sonlandırmıştır. ‘Fitrat’ kavramı üzerinde âlimlerin görüşlerini aktardıktan sonra “İslam Bilginleri ve Filozoflara Göre Çocukta Din Duygusu” alt başlığı altında, tarihi sıra gözetilerek, kısaca İbn-i Miskeveyh, İbn-i Sina, İbn-i Hazin, Gazzali ve İbn-i Tufeyl’in konu hakkında görüşlerine yer vermiştir. “Çocukta Din ve Allah İnancının Gelişmesi” başlığı altında inanç duygusunun gelişme dönemindeki özelliklerini ele almış ve Vergote’un dini gelişim özellikleri hakkında söz etmiştir. “Çocukta Dini İlgi ve İnanma İhtiyacı” başlığı altında ise dini ilgi ve istek ile inanma ihtiyacı konusunu kısaca işlemiştir. “Çocuklarda Allah Tasavvuru” başlığı altında, çocuktaki tabii inanma isteğinin O’nu Allah’ı tasavvur temayülüne götüreceğini ve zaman zaman anne babalarına “Allah nerede?, Allah ne kadar büyük?” gibi sorular yönelteceğini belirten yazar daha sonra “Tasavvur” kavramının tanımını yapmıştır. “Çocuklarda Somut Tanrı Tasavvuru” alt başlığı altında 3-7 yaş arası çocuklarda Allah tasavvurunun antropomorfizm (insana benzeme) bir özellik göstereceğini belirtmiş daha sonra Yurdağül Konuk tarafından tespit edilen özelliklere yer vermiş ve “Allah kiminle kalıyor?, Allah görülebilir mi?, Allah insanları sever mi?, Çocuklar Allah’tan korkar mı?” gibi sorulara çocukların verdiği cevapları bir taraftan eserine nakletmiş diğer taraftan konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Allah-çocuk sevgisi konusunu detaylı bir şekilde inceledikten sonra Fromm’un konu hakkında görüşlerini oldukça uzun bir pasaj aktararak okuyucunun dikkatine sunmuştur. Aynı şekilde korku konusunda Allah’tan korkan çocukların korku ifadelerini aileden gelen yanlış dini öğretilerin meyvesi olduğu “Allah’ın insanı taş yapması” veya “çarptığını” büyüklerden öğrendiklerini dolayısıyla tabii olmayan bir Allah korkusu olduğunu açıklamış, çocukların büyük bir çoğunluğunun (%65,90) Allah’tan korkmadığını aktarmıştır. Yazar, “Allah’ın rahmeti, şefkati, sonsuz kudretini öğretmek ve tabiat hadiselerinden, çevredeki müspet görünümünden örnek vererek, Allah korkularının olumsuzluklara sapmasını önlemek gerekir.”

açıklamasını yaptıktan sonra Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda Allah tasavvuru ile ilgili tespitlerden aktarımda bulunmuştur. Daha sonra çocukların “Tanrı’yı anlamada zorluk çektikleri için, O’nu zihni kapasitelerinin sınırları içinde kendilerince en kolay olan şekliyle müşahhaslaştırarak ve çoğu zaman da insana benzeterek tahayyül ederler” açıklamasından sonra “Ancak yaşının ilerlemesiyle ondaki antropomorfist kavrayışın, yerini gitgide sembolik ve ruhani bir anlayışa terk ettiği görülecektir.” ifadeleriyle hemen her çocukta rastlanabilen antropomorfist Allah tasavvuru, 3-7 yaş aralığı çocuklar için gayet doğal bir süreç olduğu, önemli olan çocuğun mücerred anlayışa sahip olabilmesi için gerekli zihni gelişimin sağlanması ve bu konuda anne ile babanın çocuklara yardımcı olması gerektiğini ifade etmiştir.

Son olarak çocukların bu yaşlarda sordukları sorulara karşı tavsiyelerde bulunmuş ve Mualla Selçuk’un da tavsiyelerini aktarıp konu başlığını sonlandırmıştır. Bölümün diğer bir başlığı ise “Çocuklarda Soyut Allah Tasavvuru” olup genellikle çocukların 5-7 yaşından itibaren soyut Allah tasavvuruna geçmekle beraber egosantrik duyguların tesirinde kalan bir Allah tasavvurunun da söz konusu olduğu sebepleriyle birlikte dile getirmiştir. Allah tasavvurunda 7-9 yaşların önemini izah ederek ikinci bölümü bitirmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde yazar, “İslam’da Çocuğun Değeri ve Ailenin Önemi” konusunu ele almıştır. İslam’ın çocuğa verdiği değer, birçok ayet ve hadis-i şerif zikrederek göstermeye çalışmış ayrıca Peygamberimiz’in hayatından çocuklara karşı göstermiş olduğu sevgi ve merhamet ile ilgili birçok örnek vermiştir. Daha sonra çocuğun dini karakterini aile içinde kazanacağını belirtmiş, ailenin önemi ile anne babanın rolü hakkında bilgiler vermiş ve çocuğun ilk dini tecrübeyi aile içerisinde edineceğini dolayısıyla en küçük yaşlardan itibaren “dindar” veya “dine karşı kayıtsız” olmaya başlayacağını vurgulamıştır. Rousseau’nun görüşleri ile Ömer Seyfettin’in aile içi dini tecrübelerini aktararak konuya zenginlik kazandırmıştır.

Kitabın dördüncü ve son bölümünde ise “Allah’a İman Öğretiminde Temel Duygular” ile “Allah’a İman Öğretiminde Temel Prensipler” konusu iki alt başlık olarak işlenmiştir.

Yazar bu bölümde, “Allah’a İman Öğretiminde Temel Duygular” başlığı altında, önceki bölümlerde elde edilen pedagoji ve din psikolojisinin tespitleri ışığında, Allah’a iman öğretimindeki temel duygular ve öğretim faaliyetinde dikkat edilmesi gereken esaslar üzerinde durulacağını ifade ederek Allah ile ilgili bilgilerin ne şekilde verileceği veya iman öğretiminin nasıl yapılması gerektiğinin cevabını bulmak amacıyla, konuyu iki bölümde ele alacağını belirtmiştir. “Ümit ve Bağlanma Duygusu” konusunda “Allah Sevgisi” ile “Allah Korkusu”

hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Özellikle Allah korkusunun toplumumuzda ne şekilde telkin edildiği ve ne gibi sonuçlara yol açtığı örneklemelerle açıklamıştır. “Allah’a İman Duygusunun Ruh Sağlığı Açısından Önemi” hakkında kısaca bilgi verdikten sonra bölümün ikinci alt başlığı olan “Allah’a İman Öğretiminde Temel Prensipler” konusunu gerek pedagojik kaynaklar gerekse din psikolojisi araştırmaların yardımıyla çocuklara Allah’a iman öğretimi yapılırken dikkat edilmesi gereken prensipleri belirlemeye çalışacağını vurgulamıştır. Ayrıca büyük bir incelik ve dikkatle öğretilmesi gereken iman kavramının, aileler tarafından çoğu kez yanlış telkin edildiğini ve olumsuz neticeler verdiğini belirtmiştir.

Yazar, iman öğretimi konusunda sevgiye dayalı bir öğretim metodunun izlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda çeşitli ayet ve hadislerin yanı sıra İslam bilginleri ile psikologların görüşlerine yer vererek düşüncesini desteklemiştir.

Yazar aynı metodu takip ederek çocuklara iman öğretiminde; müsamahalı ve hoşgörülü olunmasını, tedricilik esasına önem gösterilmesini, yer ve zaman faktörlerinin dikkate alınmasını, ideal şahsiyetlerin örnek gösterilmesini, çocuğun gönlüne hitap edilmesini ve çocuğun dikkatini çevredeki eşya ve olaylara yönlendirilmesini salık vererek, bu tavsiyeleri başlıklar halinde sunmuş ve her başlık hakkında kısa açıklamalarda bulunmuştur.

Sonuç kısmında “İnsan hayatında önemli bir yeri olan ibadetlerin asıl dayanağı inanç sistemidir. İmân olmadan ibadetin varlığı düşünülemez. O halde, her şeyden önce sağlam bir iman temeli oluşturulmalıdır. Bu temelin en önemli yapı taşı Allah’a iman olduğuna göre, bunun yetişkinler tarafından yetiştirmekte olan nesillere kazandırılması en önemli görevdir.” sözleriyle başlayan yazar “Allah sevgisi esas alınarak, çocuğun ümit ve güven duygularını geliştiren bir iman öğretimi, çocuğa pek çok yönden fayda sağlayacak ve böyle bir eğitim sayesinde çocuk, ümit ve neşe dolu bir şekilde, hayata sevgi ile bakacaktır. İnsan ruhu için gerekli olan Allah korkusu ise, ancak çocuğun vicdan duygusu geliştikten sonra, bir başka ifadeyle, cennet, cehennem ve ahiret gibi mücerret kavramları anlayabilecek zihin yapısına sahip olduğu zaman telkin edilmelidir. 12-13 yaşlarından sonra ve gerektiği zaman ona Allah korkusunun telkini, vicdan gelişimine olumlu katkıda bulunacaktır.” ifadeleriyle sonlandırmış ve eserin sonuna zengin bir bibliyografyaya yer vermiştir.

Sonuç olarak, genelde çocuğun din eğitimi, özelde ise Allah’a iman öğretimini, başta ayet ve hadisler olmak üzere Doğu’nun ilim ve irfanı ile Batı’nın bilimsel verilerini göz önüne alarak açıklamaya çalışan yazar sahasında özgün bir eser kaleme almıştır. Konular, başlıklar ve alt başlıklar halinde kısa, öz ve sade bir

anlatımla başta Peygamberimiz'in hayatı olmak üzere çeşitli örneklemelere başvurmuş, gerek İmam Gazali, Kınalızade, Taşköprülüzade, Cevdet Said, Elmalılı, Malik b. Bedri, İbn-i Miskeveyh, İbn-i Sina, İbn-i Hazin, İbn-i Tüfeyl gibi İslam bilginleri ve filozofların, gerekse Rousseau, Piaget, Jacquin, Jung, Remplein, Allport, Salzman, Vergote gibi psikolog ve pedagoğların görüşlerine yeri geldiğinde aktarımda bulunarak bilimsel ve pedagojik bilgiler ışığında konuyu incelemiş olması esere ayrı bir değer katmıştır. Bu güzel, özgün, faydalı eseri başta anne babalar ve öğretmenler olmak üzere geniş okur kitlesinin istifadesine sunmuştur.

Eserin eleştirilebileceği tek yön ise, eserin başlığı ile işlenen konuların birebir uyuşmamasıdır. Her ne kadar yazar, asıl konunun işlendiği dördüncü bölümün daha iyi anlaşılması için, ilk üç bölümü kaleme almış olduğunu ve ilk üç bölümde elde edilen bilimsel veriler ışığında, konunun en doğru şekilde nasıl işlenmesi gerektiğini belirtmişse de işlenen konuların tümünü kapsayacak bir başlığın kullanılmasının daha uygun olacağı düşüncesindeyiz.